

ODEŠEL VELKÝ PRŮVODCE JAZYKOVÝM
EVROPANSTVÍM – PROF. JIŘÍ MARVAN
(28. LEDEN 1936 – 13. DUBEN 2016)

FRANTIŠEK ČAJKA

Ve věku osmdesáti let nás 13. dubna 2016 po krátké nemoci opustil prof. PhDr. Jiří Marvan, Ph.D., významný český bohemista, slavista, baltista, evropeista, pedagog a popularizátor.

Jazykovědné (slavistické a bohemistické) zájmy Jiřího Marvana lze pozorovat již v době studií na ruském gymnáziu, v prostředí do značné míry ruskojazyčném, kde podstatná část výuky probíhala v ruštině (absolvoval v roce 1954). V tomto období se seznámil s pracemi členů pražského strukturalismu (B. Havránek, V. Skalička), které byly inspirativní pro jeho další zájem o studium filologie. Bylo tedy jen přirozené, že se jako pražský rodák přihlásil ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Během studií bohemistiky a slavistiky s oborovým zaměřením na ukrajinštinu již byly jasně patrné kontury jeho badatelských zájmů. Během studia se Jiří Marvan seznámil s mnoha osobnostmi, které přímo či nepřímo ovlivnili jeho další badatelskou činnost. Byli to již zmínění Bohuslav Havránek (1893–1978) a zejména Vladimír Skalička (1909–1991), pod jejichž vlivem rozšířil od 2. ročníku své studijní zaměření i o bohemistiku.

Velmi silně byl ovlivněn pojetím jazyka v pracích členů poválečného Pražského lingvistického kroužku, především jazykovědce, literárního vědce a anglisty Bohumila Trnky (1895–1984) a lingvisty, anglisty a bohemisty Josefa Vachka (1909–1996). Zejména seznámení s teorií prožívání jazyka (theory of internalized language, erlebte Sprache), kterou propagoval B. Trnka, bylo pro jeho další pohledy na jazyk zcela zásadní.

Dalším důležitým krokem pro Jiřího Marvana bylo setkání s Pavlem Trostem (1907–1987). Významný baltista, lingvista, literární vědec, indoevropeista a „nádherná osobnost, která nemá nic společného s tímto světem“ (slovy Jiřího Marvana) inspirativním způsobem vzbudila jeho silný zájem zejména o baltistická témata.

Po absolvování FF UK v roce 1959 působil v oddělení pro dějiny českého jazyka Ústavu pro jazyk český ČSAV (1960–1963), kde se spolupodílel mj. na tvorbě akademického *Staročeského slovníku*. Jiří Marvan rád na tuto životní a pracovní etapu vzpomínal a v případě kolegů zejména na bohemistu a slavistu Igora Němce (1924–2005).

Z popudu Bohuslava Havráňka vyučoval v rámci svého prvního zahraničního působení (1963–1967) jako lektor na švédských univerzitách v Uppsale (1963–1965, bohemistika; 1965–1967, bohemistika, slavistika a baltistika)

a Stockholmu (1965–1967, bohemistika, slavistika a baltistika). V roce 1965 obdržel titul Doktor filosofie.

Jedním z výsledků interní aspirantury na FF UK v oboru baltistika pod vedením profesora Pavla Trosta (1967–1968) byl materiál věnovaný popisu skloňování v litevštině. Monografické zpracování však bylo publikováno až v roce 1978 v USA.

Počátky exilového období jeho života jsou spojeny s univerzitním prostředím v USA, kde působil jako profesor slavistiky, baltistiky a rusistiky na univerzitách v Kalifornii, Oregonu či Pennsylvánii (1968–1972). Později v letech 1975–1976 působil jako hostující profesor na kalifornské univerzitě v Santa Barbaře. V tomto období života Jiřího Marvana na americké půdě bylo důležité setkání s koryfeem pražského strukturalismu Romanem Jakobsonem (1896–1982) (poprvé ovšem již na VI. mezinárodním sjezdu slavistů v Praze v roce 1968) a s jazykovědcem, literárním vědcem, slavistou A. V. Isačenkem (1910–1978).

Dalším kontinentem, zaslíbeným našemu oslavenci, se stala Austrálie. Na australské půdě působil zprvu jako profesor rusistiky a slavistiky na Monash University v Melbourne. Zde jako vedoucí oddělení vedl nejprve katedru ruského jazyka (1973–1982) a později katedru slavistiky (1982–1992), kterou roku 1982 založil. Záslouhou Jiřího Marvana zde vzniklo první slavistické pracoviště na této části jižní polokoule. Další kariérní postup byl však možný až po návratu do vlasti v roce 1991. V roce 2001 získal na Univerzitě Palackého v Olomouci titul Ph.D., a také se zde habilitoval. V roce 2006 obdržel na FF UK v Praze titul profesor.

V letech 1994–1997 působil jako velvyslanec České republiky v Řecku. Později se navrátil zpět do akademické sféry, a to jako pedagog působící na Západočeské univerzitě v Plzni (2000–2001), Univerzitě Karlově v Praze (2001–2016) a Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (1999–2016)

Jiří Marvan z hlediska metodologického pokračoval v tradici pražského strukturalismu, jehož pojetí jazyka v mnohém doplňoval, rozvíjel a v některých případech i překračoval. Ve svých pracích zpracovával danou problematiku v pohledu synchronním i diachronním. Zabýval se tématy širokého záběru eurolingvistického, slavistického, baltistického a bohemistického. Věnoval se ovšem také i tématům subtilnějším, např. problematice mikrojazyků. Zvláštní poděkování patří prof. Marvanovi za propagaci často opomíjených jazykových průkopníků, např. Františka Skoryny (okolo 1490 – okolo 1551), Václava Jana Rosy (1620–1689) či lašského básníka a myslitele Óndry Lysohorského (1905–1989). Byl propagátorem nových, mnohdy netradičních a inovativních myšlenek. Centrálním motivem či námětem jeho novějších prací odborných i popularizačních je lingvoekologie, naznačená v pracích B. Trnky a formulovaná E. Haugenem (1972).

Z rozsáhlého díla uveďme alespoň některé knižně publikované práce z oboru slavistiky, bohemistiky a baltistiky, zpracované vždy s vědomím

širokého jazykového kontextu (zejména ve smyslu evropeistickém). Přehled rozsahem obsáhlých prací, které vyčerpávajícím způsobem zpracovávají danou problematiku a naznačují další směřování bádání, tvoří zejména *Prehistoric Slavic Contraction* (1979), *Milénium jazyka. Slovanská kontrakce a její český zdroj* (2000), dále *České stupňování* (1986), *České stupňování – slovanská podoba evropské univerzálie* (2008), *Cesty ke spisovné češtině – prvních tisíc let (800–1800)*. *Malý průvodce starší literaturou české jazykové mysli* (2003), *Brána jazykem otvíraná, aneb o češtině světové* (2004), *Introducing Europe to Europeans through Their Language. One Europe for Centuries – The Euro-Czech View* (2008), *Čeština tisíciletá. Zrod slovanského jazykového prostředí uprostřed Evropy* (2012), *Čeština – most k Evropě a k Evropanům* (2015).

Z prací věnovaných jednotlivým slovanským jazykům uvedme například *Pivničnoslov'janskij kontekst ukrajinskoji slovozmyny* (1983), *Belorussia and Its Books* (1986), *Quo vadis, lingua ucrainica?* (1990), *Na prahu slovenčiny* (1999). Z badatelské oblasti baltistické poukážeme alespoň na knihu *Modern Lithuanian Declension. A Study of Its Infrastructure* (1978). Důležitou složkou jeho díla je také činnost editorská a ediční, mezi jejíž výsledky můžeme zařadit např. vydání mluvnice V. J. Rosy (1983 a 1991) či četné editorské příspěvky.

Mimořádná jazyková erudice, dar jazyka a smysl pro „jazykové vtipno“ se odráží jak v četných popularizačních příspěvcích (například v časopise *Vesmír*), tak v jeho působení na poli pedagogickém. Není tajemstvím, že profesor Marvan patřil mezi oblíbené pedagogy s hojně navštěvovanými přednáškami.

Z řady čestných poct, jichž se Jiřímu Marvanovi dostalo v celém světě, uvedme alespoň Zlatý kříž prezidenta Polské republiky za zásluhy o polštinu (1991), dále byl oceněn Řádem velkoknížete Gediminase za zásluhy o litevštinu (1997), obdržel Výroční cenu Společnosti pro vědu a umění (Washington – Praha, 2002) a v roce 2005 získal 1. cenu rektora UJEP za knihu *Brána jazykem otvíraná*. V roce 1996 byl jmenován čestným občanem města Pireus (Řecko). Výrazem ocenění vědecké, pedagogické a organizační práce Jiřího Marvana v Austrálii bylo udělení řádného členství Australian Academy of the Humanities.

Odchodem prof. Jiřího Marvana ztratilo české akademické prostředí cennou vědeckou osobnost, významného vysokoškolského pedagoga a milého kolegu.

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.
Oddělení paleoslovenistiky
a byzantologie
Valentinská 1
110 00 Praha 1
cajka@slu.cas.cz

PhDr. František Čajka, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
České mládeže 8
400 86 Ústí nad Labem
frantisek.cajka@email.cz